

Anna Musioł

Neokantyzm
epistemologiczny i ontologiczny
Ernst Cassirer – Martin Heidegger

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Neokantyzm
epistemologiczny i ontologiczny
Ernst Cassirer – Martin Heidegger

Anna Musioł

Neokantyzm
epistemologiczny i ontologiczny
Ernst Cassirer – Martin Heidegger

Recenzenci:

Leszek Kopciuch

Bolesław Andrzejewski

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1. Myśl Ernsta Cassirera na tle tradycji historii filozofii	
1.1. Kwantytatywna metodologia Ernsta Cassirera	17
1.1.1. Naukowy rygoryzm neokrytycyzmu i wczesna filozofia Cassirera	17
1.1.2. Znaczenie <i>Naturwissenschaft</i> w naukowo-filozoficznej refleksji Cassirera	35
1.2. Kwalitatywna metodologia Ernsta Cassirera	55
1.2.1. Kulturowy symbolizm jako antynaturalizm	55
1.2.2. Humanizm w myśli Cassirera. Inspiracje tradycją i wpływ na współczesność	67
Rozdział 2. Cassirerowska wykładnia myśli Immanuela Kanta	
2.1. Oświeceniowy obraz świata jako podstawa refleksji Kanta	85
2.2. O możliwości metody metafizycznej	96
2.3. Odrzucenie dogmatycznego stadium metafizyki	103
2.4. Różnica światów: <i>mundus physicus</i> i <i>mundi intelligibilis</i>	109
2.5. Metafizyka jako krytyka	113
2.6. <i>Krytyka czystego rozumu</i> jako projekt nowej metafizyki	115
Rozdział 3. Myśl Martina Heideggera na tle tradycji historii filozofii	
3.1. Wczesny Heidegger a myśl neokantowska	143
3.1.1. Heideggerowski antypsychologizm wobec tradycji badeńskiej szkoły neokrytycyzmu	143
3.1.2. Źródła krytyki psychologizmu w dysertacji i <i>Habilitationsschrift</i>	159
3.2. Heideggera wyjście poza neokantyzm	166
3.2.1. Pozakrytyczne źródła logicznej filozofii Heideggera	166
3.2.2. W stronę metafizyki humanistycznej; fenomenologicznej hermeneutyki i ontologii egzystencji	177
Rozdział 4. Heideggerowska wykładnia myśli Immanuela Kanta	
4.1. Obraz ontologii fundamentalnej a filozofia Kanta	197
4.2. Przedkantowska metafizyka Aleksandra Gottlieba Baumgartena w rozumieniu Heideggera	208

4.3. Elementy estetyki transcendentальной: wyobraźni, apriorycznych form naoczności i syntezy w ontologii poznania	214
4.4. Kantowska analityka transcendentальной: między teorią schematyzmu a zasadą intelektu	228
4.5. Kantowska systematyka zasad intelektu według Heideggera. Między analogią, antycypacją, aksjomatem a postulatem myślenia empirycznego.	233
4.6. Rzecz, rzeczowość rzeczy, matematyczne przyrodoznawstwo i transcendentalizm w Heideggerowskiej wykładni myśli Kanta . . .	240
Rozdział 5. Ernsta Cassirera i Martina Heideggera spór o filozofię	
5.1. Heideggera krytyka neokantyzmu szkoły marburskiej	255
5.2. Dysputa w Davos a kwestia ugruntowania metafizyki w świetle transcendentальной filozofii Immanuela Kanta	264
5.3. Intelekt, wolność, transcendencja w projekcie filozofii kultury Cassirera i Heideggera	275
5.4. Człowiek w perspektywie humanizmu Cassirera i Heideggera: dwie przestrzenie filozoficznej antropologii	288
5.5. Rozdroże kultury a kultura techniki	296
Zakończenie	307
Bibliografia	315
Indeks osób	337
Indeks przedmiotowy	343
Summary	349

Wstęp

Książka jest próbą historycznego, a zarazem problemowego zestawienia intelektualnej myśli Ernsta Cassirera i Martina Heideggera: filozofów współzawodniczących o prawo pierwszeństwa w trafnej wykładni myśli Immanuela Kanta, wyrażonej w niewspółmiernych stylach eksplikacji wybranych problemów filozoficznych doby XX wieku¹. W monografii próbuję wykazać, że każdy z wymienionych myślicieli w odmienny, aczkolwiek właściwy sobie sposób zaznacza swoją obecność w historii filozofii. Podjętą w pracy materią tematyczną pragnę przybliżyć zarówno historyczne, jak i systematyczne zależności filozoficznych programów obu uczonych.

Historyczno-intelektualne inspiracje Cassirera i Heideggera wskazują na jednostkowo dokonującą się transfigurację myśli. Ewolucyjne zmiany poglądów filozofów, które staram się ukazać, dotyczą zarówno autorskich projektów filozofii, jak i indywidualnego stosunku każdego z myślicieli do wytycznych transcendentalnej filozofii Immanuela Kanta. Notacje części historycznej pracy pozwalają na porównawczą analizę idei filozoficznych, które prezentuję w drugiej części pracy (rozdział piąty). W części tej ukazuję głównie różnice odnoszące się do systematycznej wykładni krytycyzmu, filozofii człowieka i dylematów ujęcia kultury, gdyż każdy z filozofów usilnie argumentuje na rzecz własnego systemu założeń.

Cassirer – uczeń marburskiej szkoły neokantyzmu – ośrodkiem swej filozofii czyni metodę transcendentalną jako jednolitą podstawę wszelkiej pracy filozoficznej, dzięki której samodzielnie traktuje każdy problem filozoficzny. W rozdziale pierwszym skupiam uwagę na wczesnej myśli Cassirera. Uzasadniam między innymi, że transcendentalna metodologia Kanta współgra z dominującym w szkole postulatem prymatu intelektualnego poznania naukowego oraz ugruntowania

---

¹ Zob. A.J. NORAS: *Postneokantyzm wobec Kanta*. „Idea. Studia nad strukturą i rozwojem pojęć filozoficznych” T. XVI, 2004, s. 79–81.

wszelkich obiektywizacji, zarówno w nauce, moralności, jak i sztuce. Wiodąca rola poznawczej władzy intelektu/rozumu sprzyja wzmocnieniu znaczenia Kantowskiej logiki transcendentalnej jako czystego myślenia; jednocześnie przysposabia do odrzucenia założeń estetyki transcendentalnej, a zatem ułatwia rezygnację z uznania przeważającej roli czasu i przestrzeni jako form naoczności procesu poznawczego, ułatwia także inkryminację zmysłowego pierwiastka w poznaniu przez uznanie go za element drugorzędny. Poznawczy idealizm intelektu wraz z dominującym – silnie zaznaczającym się na każdym etapie filozofowania – aprioryzmem odpowiada próbie utożsamienia metody filozofii z drogą postępowania właściwą matematyce. Wiedza mierzalna, badająca *stricte* ilościowe stosunki między stanowiącymi ją elementami, służy manifestacji metodycznej analizy poznania naukowego, preferowaniu tego rodzaju poznania jako wiedzy o najwyższym z możliwych stopniu obiektywności oraz gruntującym wskazywaniu fundamentów tak danego poznania naukowego. Metodyczny postulat uprawiania filozofii jako nauki rozbudza Cassirerowskie krytycznopoznawcze analizy wyrażające się w formie epistemologicznego ugruntowania poznania.

Epistemologia jako *prima philosophia*, w wyniku ewolucji poglądów i wynikającej z nich zmiany perspektywy badawczej Cassirera, wiąże się z zaangażowaniem w rozważania na temat jakościowego, indywidualizująco-wartościującego języka nauk humanistycznych. Głęboki namysł nad tradycją humanizmu oraz własny program symbolizmu jako filozofii kultury czyni z Cassirera zwolennika antynaturalizmu metodologicznego. Metodologiczny dualizm rozwijany w postaci życia emocjonalnego, sztuki, historii, mitu, religii i nauki, jako filozofii form symbolicznych, oraz specyficzna, ontyczno-ontologiczna struktura tworu kultury, któremu uczony nadaje status apriorycznego bytu myślnego, uzewnętrzniającego się również w materialnym bycie konieczno-konkretnym i indywidualnym, stanowi – jak przekonuję – symptom odejścia od ściśle Kantowskiego, krytyczno-poznawczego rygoryzmu uprawiania filozofii, stającej się teraz antynaturalizmem ontologicznym².

---

² R. WOLLHEIM: *On the Emotions*. New Haven–London 1999, s. XI–XIII, 15.

Dokonujący się na gruncie krytyki kultury zwrot w stronę ontologii badań nad kulturą uprawomocnia tezę, w myśl której Cassirer – jako apostata neokantyzmu i tuz humanistyki – wychodzi poza tereny ścisłego neokantyzmu, wstępując na przygraniczne obszary postneokantyzmu³. Ontologiczną definicją tworu kultury filozof wykracza poza znamienne dla marburczyków teorię poznania, kierując się w stronę ontologii i metafizyki; na temat tej ostatniej wypowiada się w czwartym tomie *Philosophie der symbolischen Formen*. Podtytuł tej publikacji: *Zur Metaphysik der symbolischen Formen* potwierdza tezę o postneokantowskich (ontologicznych) pierwiastkach obecnych w późnej myśli Cassirera.

Postneokantyzm, zawierający wszystkie ontologiczne wykładnie filozofii Kanta, stanowi znamienne cechę filozofii Martina Heideggera, który „jest dobrym przykładem [postneokantysty wówczas, gdy jego filozofię – A.M.] postrzegamy w ramach neokantyzmu badeńskiego”⁴. Tezy o neokantyzmie w filozofii Heideggera dowodzę w rozdziale trzecim monografii. Przyjmuję w nim, że filozof, kładąc u podstaw swojej filozoficznej refleksji ontologiczne zagadnienia bytu i bycia bytu, rozstrzyga je zgodnie z postulatami transcendentalizmu szkoły południowo-zachodnio-niemieckiej. Jego wczesny namysł nad filozofią, wyrażony w pracy doktorskiej *Die Lehre vom Urteil im Psychologismus. Ein kritisch-positiver Beitrag zur Logik* oraz habilitacji *Die Kategorien- und Bedeutungslehre des Duns Scotus*, jest próbą spełnienia postulatów neokantyzmu: intelektualnego wysiłku nawiązania do ducha naukowości i radykalnego antypsychologizmu jako alternatywy wobec prób antropologicznego uzasadniania w filozofii. Wyrazem antypsychologizmu jest również Heideggerowski zwrot ku logice myślenia oraz powzięcie tematyki teorii sądu, sensu sądu, jego zawartości, a także znaczenia i kategorii. Swoją niepsychologicznie analizowaną nauką o logice wydawania sądu Heidegger wyodrębnia porządek istoty oraz istnienia, który ma pomóc w „pracy nad określeniem poszczególnych postaci obszaru »bycia«”⁵.

³ Zob. A.J. NORAS: *Kant a neokantyzm badeński i marburski*. Katowice 2000, s. 11.

⁴ A.J. NORAS: *Postneokantyzm wobec Kanta...*, s. 80.

⁵ B. BARAN: *Saga Heideggera*. Kraków 1990, s. 31.

Wątki heidelberskiego projektu filozofii pokantowskiej ujawniają się także w trudzie transcendentalnego uzasadnienia systemu wartości kulturowych, wyrażającym się w opozycji: byt – wartość; różnicy bytu, który jest, i bycia, które obowiązuje. System neokantyzmu badeńskiego zachęca Heideggera do podjęcia próby wyznaczenia podstawy kultury, która dokonuje się w nawiązaniu do ducha naukowości, odrzucającego wszelkie antropologiczne wysiłki ugruntowania filozofii. Metodologiczny prymat ontologii utrzymuje się na każdym etapie ewoluującej refleksji filozoficznej Heideggera, także w dobie zainteresowania hermeneutycznie postrzeganą fenomenologią. Fenomenologiczna ontologia, biorąc udział w odsłanianiu bycia bytu, służy analityce *Dasein*: bytu specyficznemu ludzkiemu, którego istnienie warunkuje system kategorii i egzystencjałów. Jednym z ważniejszych sposobów egzystowania jest bycie-w-świecie, w którym *Dasein* odkrywa czasowe znaczenie siebie wobec otoczenia. Jako byt specyficznemu ludzkiemu decyduje o prawdzie bycia oraz istocie samej prawdy, która w późnej myśli Heideggera (to znaczy po zwrocie), wyraża się w mowie myślenia i poezji⁶.

W niniejszej monografii weryfikuję tezę, że filozoficzne rozważania Cassirera i Heideggera są przykładem myśli neokantowskiej, z tendencją wchodzenia w obszar myśli zaliczanej do postneokantyzmu. W przypadku Cassirera droga do postneokantyzmu wiedzie od epistemologicznych – ściśle naukowych – badań nad warunkami możliwości doświadczenia oraz warunkami tych warunków, przez projekt krytyki rozumu jako krytyki kultury, do ontologii jej tworu. Jednocześnie Cassirerowskiej refleksji *proculo dubito* towarzyszy wyłącznie epistemologiczna, krytycznopoźnawcza wykładnia myśli Kanta. Cassirer w sposób metodyczny i regularny prezentuje przedkrytyczny i krytyczny namysł Kanta w *Kant Lebens und Lehre* – obszernej pracy, której treść i postulaty stanowią podstawę analiz powziętych przeze mnie w rozdziale drugim. Tę część pracy poświęcam Cassirerowskiej analizie metafizycznej tradycji oświecenia, z której wychodzi Kant, krytyce metodologii właściwej metafizyce dogmatu oraz rodzącej się krytycznej filozofii transcendentalnej, nazywającej metafizykę nauką o granicach ludzkiego poznania i wiedzy.

---

⁶ Por. ibidem, s. 52–59.

Heidegger zaprzecza tym postulatom. Transcendentalny ontologizm, a zatem postneokantyzm w jego filozofii opisuję poprzez przyjęcie i próbę dowiedzenia tezy o heidelberskich korzeniach jego myśli, która – przez logicyzm i wyraźny antypsychologizm – ewoluuje w stronę ontologii fundamentalnej: powszechnie znanej filozofii bycia bytu *Dasein*. W jej świetle myśl Kanta jest próbą ugruntowania metafizyki. Wykład Kantowskiej filozofii – rozważany w rozdziale czwartym – Heidegger prezentuje w pracy *Kant und das Problem der Metaphysik* oraz *Die Frage nach dem Ding. Zu Kants Lehre von den transzendentalen Grundsätzen*. Tezy Kantowskiego systemu powzięte zostają również w pracy *Phänomenologische Interpretation von Kants Kritik der reinen Vernunft i Logik. Die Frage nach der Wahrheit*. Treść tych dzieł pomaga mi w zrozumieniu i próbie wyjaśnienia istoty Heideggerowskich komentarzy do metafizycznej myśli Kanta, jak i nowożytnych, matematyczno-przyrodniczych analiz uwzględniających przedkantowskie badania Baumgartena, Leibniza i Wolffa.

W rozdziale piątym tematem rozważań czynię bezpośrednią konfrontację obu filozofii, zapoczątkowując ją prezentacją Heideggerowskiej krytyki idealizmu szkoły Cohena – Natorpa, związanej z nieakcentowaniem naocznego elementu poznania. W tej części pracy wskazuję także na podobieństwa oraz różnice ujawniające się w próbie tłumaczenia roli i znaczenia transcendentalnej wyobraźni, teorii schematyzmu czy filozoficznego dylematu skończoności. Nieobca obu filozofom była refleksja nad kulturą – techniką i ludzką kondycją, dlatego podejmuję również namysł nad tą kwestią.

Zainteresowanie tematem wynika z ujawniającego się pleomorfizmu, czyli różnicy przyjmowanych przez obu filozofów przesłanek, których źródła refleksji leżą w neokantyzmie, ściślej – w spekulatywnej filozofii Kanta, tezach zawartych w jego *opus magnum*, czyli *Krytyce czystego rozumu*⁷. Problematykę relacji Cassirer – Heidegger ukazuję także w perspektywie bezpośredniej konfrontacji ich filozoficznych poglądów, do jakiej doszło podczas spotkania w szwajcarskim Davos wiosną 1929 roku. W konferencyjnych obradach liberalny głos Cassirera zderza się z Heideggerowskim autorytaryzmem. Niezgodność zdań dyskutantów

⁷ Zob. I. KANT: *Krytyka czystego rozumu*. Tłum. R. INGARDEN. Kęty 2001.

– jak ukazują – nierzadko rodzi zainteresowanie tym samym myślicielem czy ideą przeszłości.

Poprzez zastosowanie deskryptywnej metody analizy źródłowej, której współtowarzyszy historyczny namysł nad wydarzeniami przeszłości, pozwalający – w konsekwencji prowadzonych badań – na wykorzystanie metodologii komparatystyczno-porównawczej oraz heurystycznej, pragnę przybliżyć motywy działania i powody takich, a nie innych wyborów każdego z filozofów, próbuję także odpowiedzieć na pytanie: jak to się dzieje, że wspólny korzeń myśli Kanta rozrasta się w tak różnych kierunkach filozoficznych i kulturoznawczych nurtów, prądów i szkół intelektualnej przyszłości?

Historyczny namysł nad całością samodzielnych analiz każdego z filozofów, także tych dotyczących Kantowskiego transcendentalizmu, wiąże z porównawczą interpretacją przyjmowanych założeń. Jednocześnie nie kwestionuję pierwszeństwa teorii Kanta, uruchamiającej intelektualne wywody obu myślicieli, lecz potwierdzam to pierwszeństwo. Prowadząc filozoficzną analizę, zgadzam się z Wilhelmem Windelbandem, który pisze:

My wszyscy, którzy filozofujemy w dziewiętnastym wieku, jesteśmy uczniami Kanta. Jednakże nasz dzisiejszy „powrót” do niego nie powinien być jedynie przypomnieniem historycznie uwarunkowanej formy, w jakiej przedstawił on ideę filozofii krytycznej. Im głębiej uchwytuje się antagonizm istniejący między różnymi motywami jego myślenia, tym więcej znajduje się środków do opracowania problemów, które stworzył on swoimi rozwiązaniami. Zrozumieć Kanta oznacza wykroczyć poza niego⁸.

W wykazie stosowanej literatury podmiotowej i przedmiotowej, obok dzieł przełożonych na język polski, w przypisach uwzględ-

---

⁸ W. WINDELBAND: *Vorwort*. In: *Präludien. Aufsätze und Reden zur Philosophie und ihrer Geschichte*. Tübingen 1924, Bd. 1, s. IV; cyt. za polskim przekładem: A.J. NORAS: *Postneokantyzm wobec Kanta...*, s. 81; M. SZULAKIEWICZ: *Obecność filozofii transcendentalnej*. Toruń 2002, s. 166.

---

niam także fragmenty prac w języku niemieckim lub angielskim. Czynię tak w przypadku rozpraw autorstwa zarówno Ernsta Cassirera, Martina Heideggera, jak i Immanuela Kanta. Treść dzieł tych autorów cytuję, korzystając w większości z polskich przekładów. Jednak by podnieść wartość publikacji, w momentach szczególnie istotnych w przypisach przytaczam cytaty w ojczystym języku danego filozofa.

Indeks osób

A

Alberti Leon Battista 292
Aleksander z Afrodyzji 171
Arystoteles 40, 72, 94, 99, 122, 144,
175, 210, 247, 312
Augustyn św. 73, 188

B

Bal-Nowak Maria 57
Bardili Christoph Gottfried 137
Bauch Bruno 53
Baumgarten Alexander Gottlieb 74,
103, 208, 211, 212, 213
Beethoven Ludwig van 58
Bessarion Basilius 73
Berkeley George 136
Bergson Henri 154, 282
Bohr Niels 191
Bollnow Otto Friedrich 266
Borowski Ludwig Ernst 85
Born Max 34
Boskovich Roger Joseph 87
Blattner William 198
Brelage Manfred 152, 154, 163
Brentano Franz 162, 310
Brouwer Luitzen 31
Bruni Leonardo 73
Buczyńska-Garewicz Hanna 108
Buek Otto 49
Burckhardt Jacob 68, 69

C

Campo Mariano 23

Caputo John 293
Carnot Sadi Nicolas Léonard 38
Cassirer Ernst 7, 8, 9, 10, 11, 13, 17,
19, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
42, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52,
53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61,
62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70,
71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80,
81, 85, 87, 88, 91, 93, 94, 97, 98, 99,
101, 102, 103, 105, 110, 111, 112,
113, 116, 117, 119, 120, 121, 123,
124, 125, 126, 128, 129, 130, 131,
132, 133, 135, 136, 137, 138, 139,
259, 261, 262, 263, 264, 265, 267,
270, 271, 272, 273, 274, 275, 276,
277, 279, 280, 281, 282, 283, 284,
285, 286, 287, 288, 289, 290, 291,
292, 294, 295, 296, 297, 298, 299,
300, 302, 304, 305, 307, 308, 309,
311, 312
Cohen Hermann 11, 17, 18, 19, 21,
22, 23, 26, 29, 49, 51, 56, 57, 74, 126,
158, 256, 257, 258, 291, 308, 311
Cooper Anthony Ashley 139
Corneille Pierre 303
Clark Samuel 99, 110, 111
Cramer Wolfgang 53
Croce Benedetto 302
Crusius Christian August 92, 93,
213
Cyceron Marek Tulliusz 171
Czarnawska Mirosława 26

D

Dedekind Richard 32, 33
 Denker Alfred 145
 Dilthey Wilhelm 64, 65, 186, 187,
 291, 310
 Dostojewski Fiodor 58
 Driesch Hans 172, 183, 310
 Drobisch Moritz Wilhelm 41
 Duns Szkot Jan 145
 Dutens Luis 98
 Dygasiński Adolf 52

E

Einstein Albert 34, 44, 48
 Elias Norbert 65, 66
 Epikur 238
 Erazm z Rotterdamu 302
 Euklides z Aleksandrii 29
 Euler Leonhard 110

F

Faraday Michael 48
 Feder Johann Georg Heinrich 275
 Ficino Marsilio 73
 Fink Eugen 151, 266
 France Anatole 62
 Frege Gottlob 32

G

Gadamer Hans-Georg 192, 310
 Galen, właśc. Claudius Galenus 171
 Galileusz, właśc. Galileo Galilei 191,
 244
 Garin Eugenio 69
 Garve Christian 275
 Gerlach Hans-Martin 157
 Goethe Johann Wolfgang 77, 303
 Gordon Peter E. 312

Gottsched Johann Christoph 74
 Glatz Uwe B. 153

H

Habermas Jürgen 291
 Hamann Johann Georg 106
 Hamilton William 176, 177
 Hartmann Eduard von 164
 Hartmann Nicolai 158
 Hegel Georg Wilhelm Friedrich 17,
 179
 Heidegger Martin 7, 9, 10, 11, 143,
 144, 146, 149, 150, 152, 153, 155,
 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162,
 163, 164, 165, 166, 168, 169, 170,
 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177,
 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185,
 186, 189, 190, 191, 194, 197, 198,
 199, 201, 202, 203, 204, 205, 206,
 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214,
 215, 216, 218, 219, 221, 222, 223,
 224, 225, 226, 227, 228, 230, 231,
 232, 233, 234, 236, 237, 238, 239,
 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246,
 247, 248, 249, 250, 251, 255, 256,
 257, 258, 260, 261, 262, 263, 264,
 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272,
 273, 274, 275, 277, 278, 279, 281,
 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289,
 290, 294, 295, 296, 297, 298, 299,
 304, 305, 307, 308, 311, 312
 Heimsoeth Heinz 158
 Heinze Max 226
 Heisenberg Werner 191
 Herder Johann Gottfried 75, 189
 Hertz Heinrich 59
 Hilbert David 32, 33
 Hölderlin Friedrich 76, 77, 193, 194
 Hönigswald Richard 39

- Horacy, właśc. Kwintus Horacjusz
Flakkus 85
- Humboldt Alexander 75
- Hume David 89, 107, 139, 161
- Husserl Edmund 143, 146, 180, 266,
268, 285, 310
- Hutcheson Francis 139
- J
- Jachmann Reinhold Bernhard 85
- Jacobi Friedrich Heinrich 17, 18
- Jaspers Karl 54
- Jonas Hans 192
- K
- Kant Immanuel 7, 10, 11, 12, 17,
21, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 55, 56, 61,
66, 67, 68, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92,
93, 94, 95, 96, 97, 98, 101, 102, 103,
104, 105, 106, 108, 111, 112, 113,
114, 115, 116, 117, 119, 120, 121,
122, 123, 124, 125, 127, 128, 129,
130, 131, 132, 134, 135, 136, 138,
139, 143, 152, 153, 154, 155, 156,
161, 163, 171, 172, 174, 178, 185,
198, 199, 200, 201, 202, 206, 207,
208, 211, 212, 213, 214, 215, 216,
217, 218, 220, 221, 224, 225, 226,
229, 230, 232, 233, 234, 235, 236,
237, 238, 239, 240, 241, 242, 243,
244, 245, 246, 248, 249, 250, 251,
255, 256, 258, 259, 260, 261, 262,
263, 265, 266, 267, 268, 273, 274,
275, 276, 277, 281, 282, 285, 286,
287, 288, 299, 300, 305, 307, 308,
312, 313
- Kapp Ernst 80, 297, 298
- Kartezjusz, właśc. René Descartes
167, 238, 246
- Kepler Johannes 107
- Kierkegaard Søren 188, 281, 310
- Kiersnowska-Suchorzewska Janina
273
- Kisiel Theodor 144
- Klages Ludwig 301, 302
- Klatzkin Jacob 19
- Klein Joseph 19
- Kleist Heinrich 77, 78
- Kroeber Alfred Louis 78, 310
- Kluckhohn Clyde 310
- Kłoskowska Antonina 80
- Knutzen Martin 209, 213
- Kowalski Andrzej 289
- Krois John Michael 58
- Külpe Oswald 164
- Kypke Johann 85
- L
- Lambert Johann Heinrich 40, 89,
92, 93, 213
- Lamprecht Karl 75
- Laplace Pierre Simon de 95
- Lask Emil 145, 147, 152, 153, 154,
155, 156, 157, 172, 278, 309
- Laue Max 54
- Leibniz Gottfried Wilhelm 30, 46,
74, 93, 96, 97, 98, 107, 209, 210
237
- Leonardo da Vinci 55, 68
- Lehmann Gerhard 29
- Lessing Gotthold Ephraim 75, 76,
105, 106
- Lenz Jacob Michael Reinhold 108
- Levinas Emmanuel 192, 266, 310
- Levi-Strauss Claude 80, 81, 266
- Liebmann Otto 17
- Lipps Theodor 161, 162
- Lorenc Włodzimierz 296

- Lotze Rudolf Hermann 41, 157, 166, 167, 168, 169, 174, 309
 Luter Marcin 188, 281
- M**
- Maier Heinrich 160, 161
 Marck Siegfried 22
 Marić Sreten 264
 Mariotte Edmé 87
 Marcuse Herbert 266
 Marty Anton 162
 Maupertius Pierre Louis Moreau 92
 Maxwell James 31, 50
 Meier Georg Friedrich 74, 213
 Meinong Alexius 53
 Mendelssohn Moses 89, 90, 92, 93
 Michalski Krzysztof 179, 257
 Mie Gustav 47
 Mill John Stuart 52, 172, 175, 176, 177
 Minkowski Hermann 53
 Mirandola Giovanni Pico 71
 Motzkin Gabriel 255
 Müller Paul 266
- N**
- Nachod Hans 70
 Natorp Paul 11, 18, 21, 22, 35, 57, 158, 256, 258, 308, 311
 Nelson Leonard 34
 Newton Isaac 35, 36, 94, 95, 99, 107, 108, 191, 238, 251
 Nietzsche Friedrich 188, 189, 193, 282
- P**
- Paczkowska-Łagowska Elżbieta 187
 Parmenides 25
 Petrarka Francesco 70, 302
- Pfänder Alexander 172, 183, 310
 Pöggeler Otto 158
 Poincaré Henri 31
 Pomponazzi Pietro 70
 Planck Max 33
 Platon 25, 73, 168
 Plethon, właśc. Georgios Gemistos 73
 Plutarch 291
 Przyłębski Andrzej 156
- R**
- Rabelais François 302
 Reichenbach Hans 34
 Reid Thomas 177
 Reinhold Carl Leonhard 106, 136, 137
 Rickert Heinrich 143, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 172, 173, 186, 189, 258, 309
 Riehl Alois 146, 147
 Rilke Rainer Maria 190, 311
 Ritter Joachim Friedrich 266
 Rousseau Jean-Jacques 107, 300
 Rudolph Enno 35
- S**
- Sadi Carnot Nicolas Léonard 38
 Sainte-Beuve Charles Augustin 62
 Scheler Max 261
 Schiller Friedrich 76, 77, 279, 303
 Schneider Herbert 151
 Schuppe Wilhelm 172, 173
 Schwemmer Oswald 65
 Shaftesbury Ashley Cooper 139
 Sigwart Christoph 172, 173, 174, 310
 Simmel Georg 65, 154, 282
 Skarga Barbara 193

Sokrates 188
Spengler Oswald 79, 80, 192
Swedenborg Emanuel 104
Stachowiak Krzysztof 112
Steinmann Michael 150
Sulzer Johann Georg 92
Szulakiewicz Marek 178

T

Tacyt 291
Tatarkiewicz Władysław 24
Tempczyk Michał 36
Tetens Johannes Nicolaus 89, 90
Tillich Paul 296
Tischner Józef 294
Tomasz z Erfurtu 145
Trakl Georg 191, 311

U

Uexküll Jacob 63

V

Valla Lorenzo 71

Vico Giambattista 72

Vives Juan Luis 71

W

Wagner Hans 53
Wagner Richard 189
Warburg Aby 302
Wartenburg Paul Yorck von 186,
310
Weber Alfred 79
Weber Max 310
Weyl Hermann 31, 49, 50
Winckelmann Johann Joachim 303
Windelband Wilhelm 12, 145, 166,
173, 186, 258
Wolff Christian 40, 74, 91, 92, 103,
107, 208, 210, 212, 213, 292
Wordsworth William 58
Wundt Wilhelm 159, 160

Z

Zabarella Giacomo (Jacopo) 71

Indeks przedmiotowy

A

abstrakcja 43, 44
aksjologia 68
aksjomaty 233
analiza krytycznopoznawcza 8, 36
analiza matematyczna 49
analogia 233, 234, 236, 237
– analogie doświadczenia 234, 239
animal rationale 61, 292
animal symbolicum 61, 309
antropocentryzm 69
antropologia 10, 60, 64, 74, 79, 95, 158, 177, 276, 288
antynomie rozumu 216
antypsychologizm 177
antycypacje 233, 272
– antycypacje spostrzeżenia 238, 239
antynaturalizm 8, 55, 60, 65, 186
antypsychologizm 9, 143, 146
apercepcja 172
a posteriori 29
aposterioryczny 274
a priori 29, 34, 100, 118, 125, 136, 137, 218, 223, 231, 233, 238, 244, 259
aprioryczny 32, 37, 59, 114, 198, 270, 272
aprioryzm 66, 88, 127, 214, 217, 220, 262, 269, 289, 309
aprioryczny byt myślny 8
aprioryzm 17, 21

arche 23

asertoryczne użycie rozumu 130

B

bycie 10, 157, 159, 163, 166, 176, 179, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 198, 205, 215, 247, 256, 293, 305
– bycie bytu 11, 177, 180, 185, 186, 189, 197, 199, 201, 205, 206, 208, 221, 247, 268, 290, 297, 310
– bycie-w-świecie 305
byt 25, 59, 144, 155, 157, 163, 167, 173, 179, 180, 186, 187, 190, 193, 203, 246, 265, 268, 273

C

cywilizacja 79, 80
czas 112, 127, 128, 205, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 229, 230, 233, 235, 269
czucie 63

D

Dasein 134, 177, 185, 188, 190, 199, 201, 203, 205, 206, 208, 264, 273, 278, 279, 280, 285, 290, 293, 295, 310
Ding an sich 153
doświadczenie 23, 28, 109, 129, 130, 132, 133, 134, 234, 236, 239, 285
dyskursywność 222

- E
- egzystencja 177, 188, 208, 278, 279, 280, 294, 296, 308
 – egzystencjalizm 305
- egzystencjały 10
- empiryzm 250
 – empiria 51, 101, 127
- epistemologia 8, 46, 149, 174, 184, 255, 262
- estetyka transcendentálna 31, 115, 122, 125, 205, 212, 215, 216, 256, 269
- etyka 94
- F
- fakt 28, 29
- fenomen 181, 182, 205, 277, 281
- fenomenologia 10, 158, 177, 180, 181, 182, 183, 266, 268, 283, 307
- filozofia byciu bytu *Dasein* 11
- filozofia krytyczna 143
- filozofia transcendentálna 10, 17, 18, 108, 114, 155, 178
- fizyka 54, 258, 259
- forma symboliczna 8, 60, 285, 288, 289, 291, 295
- funkcja 4, 50, 126, 221, 227, 228, 233, 288
 – funkcja matematyczna 28
- G
- Geisteswissenschaften* 149
- Geltung* 155
- gnozeologia 154
- gnozeologiczny paradygmat 21
- H
- hermeneutyka 185, 186, 187, 293, 294, 305
- homo universale* 64
- humanizm 67, 69, 72, 73, 192, 288, 289, 291, 292, 294, 304, 305, 310
- I
- idealizm 11, 19, 26, 27, 28, 35, 37, 51, 55, 124, 161, 250, 275, 311
- idea 25, 165, 167, 175, 191
- idee 176, 308
- intelekt 19, 22, 37, 39, 43, 94, 97, 98, 101, 111, 124, 125, 126, 128, 129, 131, 138, 206, 213, 226, 228, 232, 233, 237, 244, 262, 275, 282
- inteligibilia, inteligibijny 101, 114, 139, 277
- intellectus derivativus* 216
- intuitus originarius* 216
- J
- jedność apercepcji 119
- język 80, 123, 171, 191, 303, 312
- K
- kantyzm 18, 41, 46, 58, 152
- kategorie 162, 231, 239, 247
- konstrukcje myślowe 24
- krytycyzm 36, 116, 143, 153, 237
- krytyczny idealizm 20, 23
- krytyka kultury 9
- kultura 57, 66, 79, 80, 147, 192, 297, 300, 301, 302, 304, 310
 – filozofia kultury 79, 149, 297, 305
- Kulturwissenschaften* 64
- L
- Lebensphilosophie* 65, 186
- liczba 243
- logiczna natura czystych pojęć 25

- logiczność 189
- logika, logika transcendentalna 8, 9, 21, 39, 40, 100, 113, 123, 125, 126, 127, 131, 144, 145, 146, 153, 164, 170, 171, 172, 174, 175, 176, 182, 190, 210, 215, 256, 257, 286
- reguły logiki 190
- logos 171, 181
- M**
- matematyka 27, 28, 54, 89, 91, 92, 99, 100, 113, 119, 129, 132, 133, 138, 144, 175, 212, 219, 241, 242, 243, 245, 248, 251, 258, 259, 267
- poznanie matematyczne, wiedza matematyczna 98
- matematyczne kontinuum 49
- matematyczne przyrodoznawstwo 240, 267
- mathesis universalis* 91
- metafizyka 10, 66, 72, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 103, 104, 105, 109, 111, 113, 116, 117, 121, 123, 139, 150, 157, 164, 166, 184, 189, 193, 197, 201, 203, 205, 208, 210, 226, 242, 245, 248, 249, 250, 255, 258, 262, 265, 268, 283, 286, 290, 305, 311, 312
- metafizyka *generalis* 203, 204, 248, 268
- metafizyka *specialis* 203, 204, 268
- metoda transcendentalna 21, 23, 29
- metodologia 55, 17, 61, 75, 94, 95, 102, 182, 207
- metodyczna analiza poznania naukowego 8
- mowa 190
- myśl 24, 101, 160, 172, 173, 175, 180, 190, 193, 313
- myślenie 113, 207, 214, 224, 229, 258
- N**
- naoczność 214, 217, 218, 222, 233, 234, 258, 261, 269
- naoczność receptywno-odbiorcza 222
- nastrój 179
- Naturwissenschaft* 54, 268
- nauka 22, 27, 29, 72, 104, 149, 150, 169, 176, 192, 250, 287
- nauki humanistyczne 150
- nauki przyrodnicze 150
- naukowy rygoryzm 19
- neokantyzm 9, 10, 28, 39, 54, 62, 65, 96, 108, 143, 147, 149, 152, 165, 166, 173, 178, 198, 255, 256, 257, 258, 260, 263, 268, 282, 307, 308
- neokantyzm marburski 25
- neokrytycyzm 17, 34, 58, 144, 255
- nicość 281
- noumen 125, 177
- noumenorum* 130
- O**
- ogład 24
- ontologia 10, 123, 150, 153, 158, 177, 181, 182, 185, 188, 192, 193, 200, 201, 203, 204, 205, 207, 208, 221, 225, 226, 256, 257, 262, 266, 267, 276, 295
- ontologia fundamentalna 11, 197, 201, 277
- ontologiczna różnica 178, 197
- ontoteologia 189
- ontyczny 188, 199, 223, 230
- ontyka 197, 199, 230, 256

P

panmetryzm 28, 255, 311
 pojęcia 42, 43, 90, 127, 175
 pojęcia intelektu 126
 – czyste pojęcia intelektu 126
 podmiot 165, 218, 221, 261
 podmiot logicznego myślenia 165
 – podmiot logiczny 165
 podmiot transcendentálny 20, 85, 109
 pojęcia 30, 38, 56, 103, 212, 213, 231, 235, 240
 postneokantyzm 9, 10
 powinność 255
 poznanie intelektualne 7
 poznanie naukowe 8, 22
 prawomocność 28
prima philosophia 8
 przedmiot 27, 127, 162, 164, 182, 183, 207, 211, 247
 – przedmiot poznania 27
 przestrzeń 112, 128, 133, 218, 219, 221, 233, 269
 psychologia 159, 161, 162, 183, 219, 220
 psychologizm 146, 170, 275
 pustka 190

R

racjonalizm 72, 95, 126, 250
 receptywność 214, 215, 228, 238
 relacja 26, 27, 47, 49, 98, 113, 126, 160, 171
 rozum 69, 72, 104, 105, 106, 115, 118, 124, 125, 140, 189, 197, 198, 200, 201, 204, 206, 210, 212, 222, 225, 226, 255, 260, 300
 rozumienie 187, 204, 208, 211, 217, 228, 271

rzecz 240, 241, 248

– rzeczowość rzeczy 240, 246, 308

S

samorzutność 214, 215, 228, 232
 sąd 29, 146, 148, 152, 160, 161, 162, 163, 164, 173, 210, 212, 213, 247, 255, 260
 sąd myślenia 161
 sądy analityczne *a priori* 29
 sądy syntetyczne *a priori* 124
 schemat 229, 246
 – schematyzm 60, 228, 232, 248, 260, 262, 271, 283, 287
 sens 148, 153, 156, 157, 165, 181, 189, 194, 199, 233, 255, 256, 288, 289, 302
 – sens bycia 181, 194
 – sens sądu 9
 skok 190
 skończoność 222, 249, 250, 272, 273, 277, 278, 285, 290
 substancja 45, 98, 133, 176, 177, 229, 236, 237
 symbol 58, 59, 60
 – symbolizm 49, 55, 57, 81, 290
 syntetyczna jedność apercpcji 134
 syntetyczna funkcja sądenia 28
 synteza 118, 135, 206, 223, 229, 274
 – synteza ontologiczna 206, 224

Ś

świadość 19, 44, 66, 118, 134, 135, 161, 167, 180, 312

T

technika 80, 192, 297, 298, 301
 teoria dwóch światów 155

- teoria odbicia 46
teoria sądu 9
teoria względności 48
transcendencja 76, 207, 221, 275
transcendentalizm 12, 23, 113, 115,
138, 140, 188, 197, 207, 232, 237,
258, 263, 264, 309
transcendentalna apercepcja 29, 30,
120
transcendentalna dedukcja kategorii
34, 227
– transcendentalna filozofia 250
– transcendentalna jedność aper-
cepcji 119, 120, 134
transcendentalna idealność 23
transcendentalna metodologia 7
transcendentalne uzasadnienie 10
transcendentalny idealizm 128
trwoga 281
twór kultury 8
- U**
ugruntowanie 7, 8, 27, 167, 185, 193,
198, 205, 206, 210, 240, 241, 245,
248, 268, 286
– ugruntowanie metafizyki 198,
207, 228, 264, 271
- umysł 19, 21, 28, 38, 52, 210
uniwersum symbolicum 61
- W**
ważność 156, 157, 168, 197
– ważność-obowiązywanie 156,
197
wartość 68, 168, 255
wiedza 114
wola 63, 189
wola mocy 189
wolność 275, 277, 291, 300
wrażenia 26, 229, 238, 241
wydarzenie (*Ereignis*) 190, 310
wyobrażenia 8, 261, 270, 276
wyobrażenia transcendentalna 8, 261,
213, 214, 228, 229, 261, 262, 270,
271, 274
- X**
x równania 24
- Z**
ze-staw/zestaw 191, 299
zjawisko 28, 80, 236, 249
zmysłowość, zmysły 97, 128, 214,
222

Anna Musioł

Epistemological and ontological neo-Kantianism Ernst Cassirer – Martin Heidegger

Summary

The monograph constitutes a comparative analysis of two different philosophical projects. These projects share a common denominator of neo-Kantianism. This philosophical movement allows to juxtapose the analyzed concepts in relation to both Immanuel Kant's system and possible post neo-Kantianism, understood as ontological interpretations of transcendentalism. For this reason, Kant's philosophy is discussed through the prism of Ernst Cassirer's scheme as a critic of cognition and Martin Heidegger's theories as a philosopher of the establishment of metaphysics. Taking into account the pre-critical and critical aspect of Kant's thought, I try to indicate the difference in the intellectual approaches. I reveal the differences in some measure, underpinning the historical and problem analysis (systematic analysis).

The monograph consists of five chapters and constitutes an extended version of my doctoral dissertation.

Redaktor inicjujący Przemysław Pieniążek

Redaktor Joanna Szewczyk

Projekt okładki i redakcja techniczna Małgorzata Pleśniar

Korekta Lidia Szumigala

Łamanie Marek Zagniński

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.11.2021:

Copyright © 2020 by

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzysiamy otwartej nauce. Od 1.12.2021

publikacja dostępna na licencji

Creative Commons

Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach

4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersja elektroniczna monografii zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl.

<https://orcid.org/0000-0001-7325-4456>

Musioł, Anna

Neokantyzm epistemologiczny i ontologiczny :

Ernst Cassirer - Martin Heidegger / Anna Musioł. -

Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego,
2020

<https://doi.org/10.31261/PN.3993>

ISBN 978-83-226-3870-5

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-3871-2

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail:wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa:

Volumina.pl Daniel Krzanowski,

ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: 20,0. Liczba arkuszy wydawniczych: 22,0. Publikację wydrukowano na papierze Alto 90g vol. 1,5. PN 3993. Cena 54,90 zł (w tym VAT).

Egzemplarz bezpłatny

ISBN 978-83-226-3871-2

9 788322 638712

Więcej o książce

